

Kirja-arviot

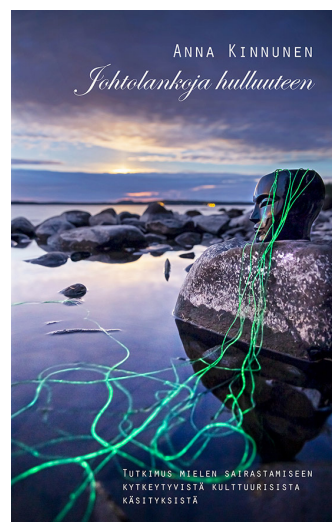
Mielen sairastamisen verkkoja kutomassa

Kinnunen, Anna. 2020. *Johtolankoja hulluuteen. Tutkimus mielen sairastamiseen kytkeytyvistä kulttuurisista käsityksistä*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. Kultaneito XX. 316 sivua.

lida Rätty

Anna Kinnusen (2020) artikkeliväitöskirja *Johtolankoja hulluuteen. Tutkimus mielen sairastamiseen kytkeytyvistä kulttuurisista käsityksistä* asettuu ajallisesti hetkeen, jossa kulttuurinen mielenterveydentutkimus on saavuttanut tukevaa jalansijaa sekä akateemisella että populaarilla kentällä. Muun muassa Petteri Pietikäisen (2019; 2020) *Hulluuden historia ja Kipeät sielut – Hulluuden historia Suomessa*, Saara Jäntin ja muiden (2019) *Hulluus ja kulttuurinen mielenterveystutkimus*, Jutta Åhlbeckin ja muiden (2021[2015]) *Kipupisteissä – Sairaus, kulttuuri ja modernisoituvaa Suomi* sekä tuoreimpana Saara Jäntin ja muiden (2022) *Kokemuksia mielisairaalasta – Muistoihin kaivertuneet tilat* ovat osoituksia suomalaisesta kulttuurisesta mielenterveyden tutkimuksen aktiivisesta ja tuotteliaasta kentästä, johon Kinnusen väitöskirja osallistuu omalla panoksellaan. Tiedemaailman ohella yhteiskunnallinen keskustelu on muovautunut mielen säröilyjä ymmärtävämmäksi ja psyykkisen hyvinvoinnin merkityksen tunnistavaksi. Havainnollistavasti suhtautuminen mielenterveyden horjumiseen, mielisairauteen tai hulluuteen näyttäytyy nykyisen *MIELI Suomen Mielenterveys ry* seuran nimessä, joka perustettaessaan vuonna 1897 tunnettiin nimellä *Skyddsföreningen för Sinnessjuka – Turvayhdistys mielenvikaisia varten*. Myöhemmin seura vaihtoi nimensä Suomen itsenäistymisen aikaan *Sielunterveysseuraksi*, vuonna 1939 *Hermo- ja mielitautien vastustamisyhdistykseksi* ja vain reilua vuosikymmentä myöhemmin *Suomen Mielenterveysseuraksi*. Nykyiselleen seuran nimi muotoutui vuonna 2019. (Kinnunen 2020, 84.) Vaikka seuran nimi on Kinnusen teoksen kokonaisuuden kannalta irrallinen, yksittäinen kuriositeetti, se tuo oivallisesti esille eriaikaisia käsityksiä mielen terveydestä ja sairaudesta.

Artikkeliväitöskirja koostuu viidestä artikkelista ja johdanto-osiosta. Johdannossa Kinnunen paneutuu mielisairaaksi määrittelyn historiaan, joka näyttää jatkumona muuttuvia terveyspoliittisia painotuksia sekä normeja vahvistavana, vallankäytöllisenä kategorisointina. Yhdessä kulttuurista mielenterveystutkimusta ja hulluustutkimusta (engl. *madness studies*

ja/tai *mad studies*) taustoittavan osion kanssa johdanto on aiheen historiaa valottava selvitys monialaisesta terveyden ja sairauden tutkimuksen kentästä, jolle myös kyseisten aiheiden kulttuurien tutkimuksellinen katsanto asettuu. Sellaisenaan johdanto toimii aiheeseen tutustuvalla selkeänä ja hyvänä alustuksena, jossa aihepiirin sisäiset näkökulmaerot, tieteenalojen erilaiset lähtökohdat ja mielen sairastamisen historian monimuotoisuus – ja monimutkaisuus – valottuvat lukijaystävällisellä tavalla.

Kinnusen tavoitteena on hahmottaa erilaisissa konteksteissa muodostuvia kulttuurisia käsitteitä mielen sairastamisesta sekä havainnoida kyseisten käsitysten ja merkitysten siirtymiä eri kontekstien ja tekstien välillä (s. 15). Artikkeleissa 1900-luvun alun kansankertomuksia, 2000-luvulla tuotettua muistelukerrontaa, 1930-luvulle sijoittuvia psykiatrisia sairauskertomuksia ja populaaria audiovisuaalista kerrontaa yhdistävä tutkimusaineisto valottaa moniaikaisia- ja paikkaisia tulkintoja mielen terveydestä ja sairaudesta. Artikkelit ovat aineistoihinsa sitoutuen selkeästi omia kokonaisuuksiaan, joiden punaisena lankana – tai johtolankana – on mielen sairastamista hahmotteleva kulttuurinen ajattelu. Vaikka artikkelit ovat omien aineistojensa varaan rakentuen irrallisia näkökulmia aiheeseen, ne keskustelevat yhdessä johdannon kanssa tavalla, joka kuvaa oivallisesti mielen sairastamisen kokonaiskuvan hahmottamisen hankaluutta. Voidaankin kysyä, onko kokonaiskuvan piirtäminen edes tarpeellista, kun keskustellaan aiheesta, joka pitää sisällään näin laajan skaalan erilaisia tiloja, tilanteita ja tapahtumia.

Johtolankoja toiseuttavaan hulluuteen

Mistä edes puhutaan, kun puhutaan ”hulluudesta”? Mielenterveyden laajojen raamien ja monimerkityksellisten kulttuuristen määritelmien sisään lukeutuvat niin vakavat, yksilön ja/tai yhteisön henkeä ja hyvinvointia uhkaavat tilat kuin epätavanomaisuus, normien venyttäminen ja erilaiset patologiset tilat. Teoksessa ”hulluus” näyttäytyy sosiaalisena ja kulttuurisena välineenä ja on osa yhteiskunnan moraalisen järjestelmän ylläpitoa. Hulluuden, ja sitä kautta myös poikkeavuuden, määrittely on sanoihin kytkeytyvää erontekoa, jakautumista vastakohtapareihin – meihin ja heihin, terveisiin ja sairaisiin, tuttuun ja vieraaseen. Nämä eronteot rytmittävät ympäristöä hierarkkisiin kokonaisuuksiin ja loputtomiin viittaussuhteiden verkostoihin. (S. 69–70.) Kuten Kinnunen muistuttaa, hulluuden määrittely on ollut – ja on edelleen – osa kategorisoivaa ja toiseuttavaa moraalisen järjestelmän ylläpitoa (s. 79–80). Lukiessa aihe puhuttelee eritoten teoksen päättävän artikkelin ”Onnellinen mielisairaalapotilas? Poikkeavuus ja erilaisuuden rajankäynti elokuvassa *Prinsessa*” kohdalla. Artikkelit käsittelee Kellokosken mielisairaalassa 1940–50-luvuilla eläneen Prinsessaksi itseään kutsuneen potilaan elämästä vuonna 2010 tuotettua draamaelokuvaa, jota Kinnunen käsittelee poikkeavuutta ja toiseuttamista kommentoivana representaationa ja medikalisaatiokritiikkinä (s. 308).

Jo teoksen nimessä esille nouseva *johtolanka* kuvaa Kinnusen käyttämää mikrohistorialliseen katsantoon nojaavaa tutkimusstrategiaa, jonka avulla hän lähtee etsimään määritelmiä hulluudesta. Kirjoittaja hahmottelee ajallisesti, sisällöllisesti ja näkökulmallisesti laajaa kokonaisuutta yksittäisten pisteiden – vihjeiden tai johtolankojen – kautta. Johtolankojen funktiona on toimia tutkimusmetodin, jolla voidaan tavoittaa aineistoista vaiennettuja ja marginaalisia teemoja (s. 53). Johtolankojen seuraamisen ja aineistojen lukutavan avulla, jota Kinnunen nimittää *kontekstualisoivaksi lähiluvuksi* (s.118), hän pyrkii luomaan aineistoista katsauksia erilaisuutta ja poikkeavuutta hulluutena tulkitseviin eriaikaisiin konteksteihin.

Teoksen tavoitteena ei ole piirtää tutkimusaiheesta tarkkarajaista tai kokonaisvaltaista kuvaa, vaan tarjota johtolankojen avulla aiheeseen yksittäisiä näkökulmia, joiden kautta mielenterveyden ja -sairauden kysymyksistä punoutuu moniaikainen ja -paikkainen verkko. Parhaatkaan johtolangat eivät kuitenkaan kata aiheen kokonaiskuvaa, vaan jättävät verkon lailla aina väleihinsä aukkoja ja tulkinnanvaraisuutta. Kinnusen käyttämän strategian anti onkin kiistämättä sen mahdollistamissa ristiriitaisuuksissa ja tulkinnallisten aukkojen hyväksymisessä. Se, ettei teoksessa pyritä selvittämään aihetta tyhjäksi, jättää mahdollisuuksia myös niille mielenterveyden teemoille, joita emme osaa vielä hahmottaa.

Johtolankojen seuraaminen ulottuu Kinnusen luennassa myös aineiston ulkopuolelle, tutkijaan itseensä. Varhaisia johtolankoja ja omaa esiymmärrystään avaten hän pohjustaa kiinnostustaan aihepiiriä kohtaan varhaislapsuuden muistoillaan mielisairaalapaikkakunnalla kasvamisesta. Ajoittain tutkimuskirjallisuudessa katseen kääntäminen tutkijan omiin intresseihin tuntuu lukijana toissijaiselta ja ylikorostetulta, mutta arvion kohteena olevassa teoksessa nämä sudenkuopat on onnistuttu välttämään. Tutkimuksessa johtolankojen yhdistyminen kirjoittajan esiymmärrykseen aiheesta herätti pohtimaan, kuinka syvästi tutkijat sitoutuvatkaan aiheisiinsa ja kuinka näennäisesti pienistä tai sattumanvaraisista tapahtumista tutkimukselliset mielenkiinnot voivat saada alkunsa. Ja kuinka perustavanlaatuisia vaikutuksia näillä sattumanvaraisuuksilla voikaan olla nimenomaan tutkimusaiheiden kohdalla, joissa pyritään havaitsemaan hiljaisuuksia, marginaalisia ja vaiennettuja aiheita. Kulttuurisesta terveyden ja sairauden tutkimuksesta intoutuneena oli helppo samaistua näihin muistoihin ja löytää omasta menneisyydestä niitä kiinnekohtia, joissa terveyden ja sairauden teemat ovat ensimmäisiä kertoja muovautuneet kysymyksiksi.

Yhteiskunnallinen hulluus, normien vahvistaminen ja venyttäminen

Ajassa liikkuvat ja muuttuvat määritelmät mielen sairaudesta, terveydestä ja parantamisesta kantavat mukanaan aina myös menneitä käsityksiä. Kinnusen mukaan esimerkiksi itsetyydytyksen patologisoinnin kohdalla käsitykset itsetyydytyksen haitallisuudesta ovat pysyneet maallikoiden parissa paljon lääketieteen määrittelyjä pidempään (s. 77). Tämä havainnollisesti mielestäni oivasti, kuinka hairahdumme monesti ajattelemaan sairauden määritelmiä lähinnä lääketieteen tekemien rajanvetojen kautta. Keskustelusta jäävät pois niin kokemus sairauden tunnusta kuin maallikotulkinnatkin, joissa tieteellinen tieto yhdistyy ongelmitta kokemustietoon, arkiuskomuksiin ja tieteellisen tiedon ulkopuolisiin lähteisiin.

Mielen terveyteen ja sairauteen liittyvät kysymykset ovat nousseet 2000-luvulta lähtien näkyville tavalla, joka on enemmän laajentanut tutkimuskenttää entisestään kuin vain tarjonnut vastauksia – ja hyvä niin. Lääketieteen ja psykiatrian historian aikana tapahtuneista huomattavista edistysaskelista huolimatta normaaliuden ja sairauden välinen rajanveto on aikansa arvoihin sitoutuvaa, normeista poikkeavuutta medikalisoivaa määrittelyä, jossa yhteiskuntajärjestyksen kannalta ei-toivottuja piirteitä tai käyttäytymistä patologisoidaan (Koski 2016, 7, 19). Usein toistettu väittämä, että sairaus ja terveys kuuluvat inhimilliseen toimintaan kytkeytyvinä kategorioina myös muiden tieteenalojen kuin vain lääketieteen tarkastelun kohteeksi, pitää paikkansa. Kulttuurisen mielenterveystutkimuksen ja hulluustutkimuksen keskeisenä antina mielenterveyttä ja sen moninaisuutta käsittelevään keskusteluun onkin kyky purkaa poikkeavuutta patologisoivia ja medikalisoivia määrittelyjä. Kuten Kinnusen väitöstutkimus ja niin useat muut tutkimukset todistavat, mielen mysteerien tavoittamiseksi tarvitaan kulttuurista, yhteiskunnallista ja narratiivista ymmärrystä, joilla päästään

pureutumaan niihin merkityksiin ja tulkintoihin, joita "hulluuteen" liitetään. Kulttuurien tutkimuksen tarjoamat metodit valottavat poikkeavuuden ja "normaaliuden", sairauden ja terveyden, dikotomioihin harmaan sävyjä, joihin tarttumalla meillä on mahdollisuus edistää yhteiskunnallista keskustelua tavalla, joka toivon mukaan lisää keskustelua, avoimuutta ja osallisuutta, ja vähentää stigmoja ja vaihtamista.

Lähteet ja irjallisuus

- Ahlbeck, Jutta, Päivi Lappalainen, Kati Launis, Kirsi Tuohela, Jasmine Westerlund, ja Tutta Palin 2021 [2015]. *Kipupisteissä: sairaus, kulttuuri ja modernisoituva Suomi*. Turku: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8350-6>
- Jäntti, Saara, Kirsi Heimonen, Sari Kuuva, ja Annastiina Mäkilä (toim.) 2019. *Hulluus ja kulttuurinen mielenterveystutkimus*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 1457–6899; 125. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7706-1>
- Jäntti, Saara, Kirsi Heimonen, Sari Kuuva, Karoliina Maanmieli, ja Anu Rissanen (toim.) 2022. *Kokemuksia mielisairaalaista: muistoihin kaivertuneet tilat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1483>
- Pietikäinen, Petteri 2019. *Hulluuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pietikäinen, Petteri 2020. *Kipeät sielut: hulluuden historia Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kinnunen, Anna 2020. *Johtolankoja hulluuteen. Tutkimus mielen sairastamiseen kytkeytyvistä kulttuurisista käsityksistä*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. Kultaneito XX.
- Koski, Kaarina 2016. "Yliluonnollista vai patologista?: Kummien kokemusten muuttuvat tulkinnat." *Elore* 23, no. 1: 22–31. <https://doi.org/10.30666/elore.79241>

FM Iida Rätty on sepelvaltimotautiin liittyvää kokemuslähtöistä sairauskerrontaa ja sairauskerronnan variaatiota tutkiva väitöskirjatutkija Turun yliopistosta.